

Életmódunk megváltoztatása

1. Ökológia lábnyomunk

Egyre több embert foglalkoztat, hogy fogyasztói világunk mennyire terheli a Föld élő rendszereit. Am lehet, hogy megérzéseink nem pontosak, ezért is fontos lenne legalább megbízható becsléseket megismer-nünk.

William E. Rees egy kanadai egyetemen már az 1970-es években az ökológiai lábnyomról magyará-zott hallgatóinak. Tanítványai a fogalmat később továbbfejlesztet-ték, igazán elterjedtté a kilencvenes évektől vált. Ma már magyarul is olvashatunk róla (Ökológiai lábnyomunk, Föld Napja Alapítvány, 2001). Minden ember ökológiai lábnyoma hat elemből áll össze. Az első az a terület, amelyen a táplál-kozásához szükséges gabona meg-termelhető, a második annak a lege-lőnek a nagysága, amely az általa elfogyasztott hús előállításához kell. A harmadik a fa és papír fogyasztá-sának megfelelő nagyságú erdőterü-let. A negyedik azokat érinti, akik halakat, rákokat, kagylókat és egyéb tengeri állatok esznek, hiszen ezek folyamatos kifogásához bizonyos nagyságú tengerre van szükség. Az ötödik a lakáshoz szükséges földte-rület, végül a hatodik annak az erdő-területnek a nagysága, amely az em-berek energiafogyasztásából szár-mazó szén-dioxid megkötéséhez szükséges.

A bolygó egészségét tekintve az 1970-es évek közepén léptük át a rendelkezésünkre álló biokapacitást, vagyis ettől kezdve mindig többet habzsolunk, mint amennyit az öko-lógiai rendszer nyújtani tud. A Földön csupán 11,9 milliárd hektár termékeny ökoszisztéma található. Ha ezt a területet egyenlően szétosz-tanánk a ma élő 7,4 milliárd ember között, akkor minden ember 1,6 globális hektárnyi területet kapna. Ma már 1,5 bolygóra lenne szüksé-günk, hogy kielégítsük a megújuló források iránti igényeinket, és elnyeljük az általunk termelt szén-dioxidot. Ez azonban csak átlagérték, az országok közötti kü-löbségek kiállóak. Miközben a

világ népességének fele, főként a déli féltekén, a rá jutónál kevesebbet fogyaszt el, Észak-Amerika, Auszt-rália és a közel-keleti kőolajtermelő országok olyan életmódot folytat-nak, hogy ha az általánossá válna, 6 bolygóra lenne szükség. Ezért is érdekes, hogy a nagy lábón élő ka-nadai Vancouver városa néhány éve elhatározta, hogy komolyan veszi a fenntarthatóságot, és stratégiákat dolgoz ki, amelyek segítségével eljuthat a Föld erőforrásaiból való igazságos részesedéshez.

Kanada és Magyarország között jelentős különbségek vannak, mégis tanulságos, hogy mire jutottak. *A világ helyzete, 2013* című kötet részletesen tárgyalja a megvalósítás nehézségeit. Hogy lehet a *Legzöl-debb város 2020* akcióterv segítségével (igaz, hogy csak 2050-re) egyharmadára csökkenteni egy vá-ros ökológiai lábnyomát? Borzasztó nehezen. Az élelmezés a lábnyom felét teszi ki, és ebbe természetesen azok a távoli területek is beletartoz-nak, ahol a városban elfogyasztott élelmiszert megtermesztik. A közle-kedés összesen a lábnyom 19%-át teszi ki, ennek több mint felét az egyéni autóhasználat adja. Az épü-letek lábnyoma kisebb, mint más városokban, mert a Vancouverben felhasznált áram 80 százalékát vízi erőművekben termelik. A fogyasztási cikkek 14%-os részesedésén belül meglepően nagy a papír előál-lításához szükséges terület aránya. Az akciótervben mindaz benne van, amire számíthatunk. Autózás helyett kerékpározás, gyaloglás és tömeg-közlekedés, napenergiával támoga-tott passzív házak, a személyes fo-gyasztás csökkentése. A számítások során fokozatosan derült ki, hogy milyen húsba vágó változtatásokra lenne szükség a cél eléréséhez.

A húsba vágó kifejezést nagyon is helyénvaló, és számunkra is izgal-mas témát vet fel. Ahogy említettük, a vancouveri ökológiai lábnyom 51%-át az élelmezés teszi ki (ami nem azt jelenti, hogy az emberek fizetésük felét élelmiszerre költik.) A lábnyomba beletartoznak az enni-

valók termesztéséhez szükséges földterületek, és a feldolgozás, el-osztás, boltokba szállítás és főzés során keletkező szén-dioxid elnye-letéséhez szükséges földterület mé-rete is. Magyarországon is egyre többet hallunk az élelmiszer-ki-lométerekről, helyes is, ha megpró-bálunk minél közelebb természetett ételeket fogyasztani. Ennek alapján meglepő, hogy az élelmiszer-lábnyomban a szállítás kisebb jelen-tőségű, sokkal nagyobb tétel a hús-evés.

Eddig még környezetvédők is inkább csak tréfálkoztak azon, hogy a szarvasmarhák kérődzésük során mennyi metánt bocsátanak a légkör-be, pedig a metán valóban rendkívül agresszív üvegházhatású gáz. Am mostanában egyre-másra jelennek meg azok az adatok, amelyek megerősítik, hogy a húsevés ökológiai lábnyoma nemcsak a metán miatt rendkívül nagy. 2015-ben a Magyar Természetvédők Szövetsége a hazai helyzetképpel kiegészítve magyarul is megjelentette a Föld Barátai nemzetközi szervezetének *Húsatlasz* című kiadványát, amelyben 70 olda-lon keresztül sorakoznak a húsfo-gyasztás hatásait bemutató adatok és gondolatok. Szó van benne a nagy-üzemi állattartás körülményeiről és az antibiotikumok hatására kialakuló szuperkórokozókról, de arról is, hogy a növekvő hús fogyasztás in-tenzív mezőgazdasághoz vezet, a növényvédőszeres és a műtrágyák használatából következő összes pusztítással. A könyv nem foglal állást a vegetáriánus étrend mellett, hiszen környezeti szempontból nem lenne azzal semmi baj, ha a termé-szetes gyepeken fenntartható módon legeltetett állatok húsát fogyasztá-nánk. Am ma a városlakók számá-nak növekedésével a hús iránti igény nemcsak Kínában, Brazília-ban és Oroszországban, de még Indiában is nő, ezt a keresletet pedig csak a nagyüzemi állattartás tudja kielégíteni.

Magyarországon a vegetáriánu-sok néhány éve egyértelműen az állatvédelmi és egészségügyi szem-

pontok miatt szoktak le a húsevésről, a környezeti megfontolásokról alig lehetett hallani. Am ma már nálunk is egyre többen megismerkednek ezzel a szemponttal. Nem feltétlenül válnak vegetáriánussá, de megpróbálják csökkenteni hús fogyasztásukat. 2009-ben a belgiumi Gentben vezették be először a közintézményekben a húsmentes napot, majd hamarosan San Francisco, Sao Paulo, Los Angeles és New York is csatlakozott a mozgalomhoz. A norvég fegyveres erőknél 2013-ban vezették be heti egy napra a vegetáriánus étrendet (az önkéntesség számomra kérdéses), Barcelonában és Bordeaux-ban viszont a városvezetés a párizsi klímacsúcs hatására népszerűsítő kampánnyal támogatja a húsmentes hétfő mozgalmat és általában a hús fogyasztás csökkentését. A húsmentes városok listáján természetesen Vancouvert is megtaláljuk, hiszen róluk már tudjuk, hogy következetesen próbálják csökkenteni városuk ökológiai lábnyomát. Ám az akciótér végző változatából kihagyták a hús- és tejtermékek fogyasztásának csökkentését, éppen azért, mert ennek teljesítése az emberek önkéntes döntésén múlik. Bármilyen fájdalmas is, valószínűleg igazuk van.

A húsevés visszaszorításán kívűl még egy nehéz feladattal kell megküzdeniük a vancouverieknek. Ha az egyéneknek valóban sikerül jelentősen csökkenteniük a fogyasztásukat, akkor pénzt takarítanak meg, amit másra fognak elkölteni. Ez a „visszapattanásnak” nevezett hatás természetesen egyszerűen megoldható lenne a szolidaritás eszméjének terjedésével, vagyis azzal, hogy a jómódúak a szegény országok rászorulóit támogatnák megtakarításaikból. De a fogyasztói társadalom logikáján belül is keresik a megoldást. Bécsben a hulladék mennyiségének csökkentése keretében már egy évtizede foglalkoztak hasonló problémával. A városvezetés más programokkal közelítette meg a szegényeket és a gazdagokat. A kisebb jövedelműeket elsősorban arról próbálták meggyőzni, hogy ne hamar szemétté váló ócska árukat vásároljanak, hanem tartós termékeket. A nagyobb jövedelműek felé viszont azzal fordultak, hogy életstílusukat megváltoztatva ne fölösleges termékeket halmozzanak fel, hanem kultúrára, társadalmi ügyekre, oktatásra és pihenésre költsenek. Mivel egy adott körzetben a vásárlóerő állandó, az immateriális fogyasztás növekedése automatikusan

az anyagi fogyasztás, az erőforrás felhasználás és a hulladéktermelés csökkenésével jár. Persze nem szabad eltévelyedni. Ha egy gazdag bécsi pár a Ringen elsétál az Operába, akkor valóban a kultúrát támogató immateriális szolgáltatást vesz igénybe, de ha a reklámokra hallgatva a Kanári-szigetekre mennek nyaralni, az nem immateriális fogyasztás.

2. Kiköltözők

Az ökológiai lábnyom csökkentésére nemcsak a városokban lehet törekedni, aki fenntartható életet akar élni, annak nem kell Vancouverben vagy Bécsben élnie. Sőt! 1800-ban a Föld népességének csak 3%-a élt városokban, az urbanizáció a 19. század közepétől gyorsult fel igazán. A 20. században pedig tényleg rémisztő méretű városok jöttek létre. Ma már a Föld népességének több mint fele, 3,9 milliárd ember városokban él, és a tendencia megállíthatatlannak tűnik. Komoly szakemberek úgy tartják, hogy ha a fenntarthatóság kérdésében változást akarunk elérni, nem tehetünk mást, a városokra kell koncentrálnunk. Mások – nem is feltétlenül teoretikusok – azt mondják, hogy a városokban elképzelni sem lehet fenntartható életet, ők családjukkal kisvárosban, falun vagy akár egy tanyán kezdenek új életet. A *Hetesi Zsolt* nevével fémjelzett Fenntartható Fejlődés és Erőforrások Kutatócsoport honlapja a környezeti kérdések iránt komolyan érdeklődők számára fontos olvasmány. Itt bukkan- tam rá egy olvasói levélre, amelyből néhány részletet idézek. Egyszerűen azért, mert a személyes útkeresés mindig izgalmas számomra.

„Mit tehet egyetlen ember a globális katasztrófa elkerüléséért? (Teht egyáltalán valamit?) ... Én váltottam egy nagyot, eljöttem Pestről az egyik legkeletibb határvárosba, ha már itt születtem, élhetnék itt is – gondoltam én. 11 hónap után lett hivatalosan állásom ... Ebben a lényeg persze nem ez, hanem hogy míg Pesten dolgoztam, havi 2200-2500 km-t autóztam, éves szinten megvolt mindig a 27 ezer km. Ma a napi munkába járás, a szőlőbe járás, bevásárlás összesen havi 150 km, azaz évi 2000 km-t sem éri el. Bárcsak ne egyedül tudnám meg- lépni azt, hogy ilyen drasztikusan csökkentsem a km-eket!

És mi az, amit bárki megtehet? Pár ötlet:

- Leadni az igényeket. Aki éhez, az egy szelet kenyérnek is örül. „Nem kell mindig kaviár!”

- Minél több zöldséget enni, és minél kevesebb húst. Gazdaságosabb. A vegetáriánusok köszönik, jól vannak, ők nem szenvednek, hanem „élveznek” a húsmentességtől. Több nap, mint kolbász.

- Környéki terméket venni. Le- szokni a Tescoról meg a többiről, amit lehet, piacról, a helyi kistermelőtől venni (nem a kereskedőtől). A nénikéktől, akik félkelnek hajnalok hajnalán, hogy 10 sárgarépával, 2-3 karalábéval meg 10 tojással kimenjenek a piacra. Sokan ennyiből tudnak csak Ft-ot „termelni”, meg kell becsülni. Még ha kisebb is, csúnyább is az a répa, az öröm a ráncos arcokon többet ér mindennél. Neked van Bözsike néni?

- Nem menni külföldre nyaralni. Mindenki ott élt Kolumbusz és Magellán, de határt kell szabni az utazgatásnak. Sokan jobban ismerik több ezer kilométerre fekvő kedvenc helyüket, mint a szomszéd kisvárost vagy a környéki látványosságokat. És aki teheti, szegény falvakba/térségekbe menjen. Olcsóbb, szeretetgazdagabb a kiszolgálás, plusz extra: esténként ingyenes roma zene... A helyiekkel összehaverkodva egész télen csomagban fogják küldeni a kolbászt, szalonnát, nekik ez megélhetés, nekünk friss, házi árú. 5-10 kollégával el tudtok tartani egy vidéki családot télen!”

Az ötletek folytatódhatnak, annak is érdemes megfigyelni, aki mostanában nem akar vidékre költözni vagy máris vidéken él.

3. Közösségek

az önellátás útján

Magyarországon a rendszerváltás idején az országban többféle elkezdtek ökofalvak alakulni. A formálódó közösségek úgy gondolták, hogy jó életet csak egészséges környezetben élhetnek, ezért többek között Gyűrűfű, Visnyeszéplakon, Drávafokon, Galgahévízen, Gömör-szőlősön kezdték megvalósítani álmaikat. Elnéptelenedett falvakban, létező településen vagy „zöldmezős” beruházásként. A régi hagyományokra építve, vallásos, katolikus közösséget formálva, később az újak közül többen ezoterikus tanokat a középpontba helyezve. Változatos, sokszínű csapat ez, abban is különböznek, hogy mennyire nyitottak kifelé. Az utóbbi években inkább élőfalvakként nevezik magukat, és megalakították az élőfalu hálózatot, ami mégiscsak azt mutatja, hogy egymással is kapcsolatot akarnak tartani, és a társadalomnak is példát

akarnak mutatni. Érdemes ismerkedni a történetükkel, életükkel, gondolataikkal (www.elofaluhalozat.hu).

Témánk szempontjából rendkívül figyelemreméltó egy távoli világot Magyarországon bemutató település, a somogyvámosi Krisna-völgy. Évente 25-30 ezer turista személyesen is felkeresi a Balaton és Kaposvár között élő közösséget, és a különlegesség vonzerején kívül ebben a fenntartható életmód iránti érdeklődésnek is szerepe van. A „krisnások” elszántan próbálják önellátóvá tenni közösségüket. Ennek tanúsága az ökológikus életmód alapjairól írt könyvük (Kun András: Beszélgetések az önellátásról. A biogazdálkodás és az ökológikus életmód alapjai, Somogyvámos, 2012). A Krisna-völgyben – komoly elméleti megalapozottsággal – be akarják mutatni, hogy hogyan lehet fenntartható módon élni. Településük ökológiai lábnyoma nem egyszerűen jóval alacsonyabb, mint az országos és világátlag, de a biológiai kapacitáson is belül van.

Az Élőfalú Hálózat nem csupán az ökofalvakba költözők számára fontos. A városlakók közül is sokan kicsit talán kétkedve, de szimpátiával kísérik figyelemmel próbálkozásukat. Talán valóban ők a „fenntarthatóság előőrsei”.

4. Mi lehet az a *nemnövekedés*?

2016. augusztus 30. és szeptember 3. között Budapesten rendezték meg az 5. Nemzetközi Nemnövekedés Konferenciát. A kicsit suta magyar név alapján azt gondolhatnánk, hogy ez valami tréfas alternatív fesztivál lehet. Valójában egyáltalán nem. Több mint 500 elméleti és gyakorlati szakember gyűlt össze, és előzetesen gondosan kiválasztott előadásokat hallgattak. Az angolul *Degrowth* összefoglaló néven emlegetett szellemi irányzat a 2008-ban Párizsban megtartott első konferencia óta igazi nemzetközi mozgalommá vált, amelyről nem mondhatjuk, hogy megváltoztatta a világot, de itt-ott már kezdik komolyan venni. A folyamatos gazdasági növekedés hosszú távú képtelensége már ebben az írásban is többször felbukkant. A nemnövekedés mai képviselői Henry David Thoreau-tól E. F. Schumacherig, A kicsi szép szerzőjéig nagyon sokakat sorolnak a tanítómestereik közé. A fogalom először franciául, *décroissance* néven vált ismertté Nicholas Georgescu-

Roegen román matematikus és közgazdász munkássága nyomán. *Energia és a közgazdasági mítoszok* című vitairatában 1975-ben megállapította, hogy „a legkívánatosabb állapot nem az állandóság, hanem a csökkenés. A jelenlegi gazdasági növekedést kétségkívül meg kell szüntetni, sőt vissza kell fordítani.” A mozgalom ma élő legnagyobb klasszikusa, *Serge Latouche* öt éve Budapesten adott interjút. Ennek már a címe is megnyugtathatja azokat, akik múltidéző családi beszélgetéseken hallottak róla, hogy dédnagymamának a 20. század első felében mekkora munkát jelentett a mosás. Tehát a cím: „Egy generációnak egy mosógép”. Latouche meg is magyarázza, hogy milyen életet remél a növekedés nélküli gazdaságtól: „Kevesebbet dolgozunk, kevesebbet utazunk, kevesebb tárgyat használunk, de azok hosszabb ideig működnek majd.” Azért *Latouche* radikálisan is tud fogalmazni: „Hiába adunk el környezet-tudatos termékeket, attól még a logika ugyanaz marad, hogy adjunk el egyre többet. Hiába adunk el környezetkímélő autókat, ha abból is egyre többet adunk el, az ugyanúgy növelni fogja a rombolást. Amikor azt mondják, hogy zöldkapitalizmus, akkor éppen át akarnak verni. Olyan egyszerűen nem létezik.” A kapitalizmus kemény kritikája egyáltalán nem jelenti azt, hogy a nemnövekedés hívei a kommunizmus mellett foglalnának állást. Nem kérnek sem a termeléskezpon-tú társadalomból, sem a központosított rendszerből. *Vincent Liegey*, aki évek óta Magyarországon él, és az itteni viszonyokat jól ismerve terjeszti a nemnövekedés eszméjét, így fogalmaz: „Azt hiszem, ha meg akarsz változtatni egy társadalmat, az nem törvények vagy gazdasági eszközök kérdése. Ez csak mély kulturális változásokkal kezdődhet... A Nemnövekedés fő célja tehát az, hogy elindítsa és segítse ezt a mély kulturális átalakulást a társadalmunkban, hogy elérjük a kritikus tömeget, amely elég erős ahhoz, hogy változtatásokat kezdeményezzen magasabb szinteken is.”

5. A teljesség felé

Ma már sokan érzik, hogy a fogyasztói világ csillog, de nem ad igazi örömet. Talán meg is fogalmaznák maguknak, hogy nem bálnák, ha kevesebb pénzük lenne, és kevesebbet vásárolhatnának, ha átlélhetnék az értelmes munka örö-

mét. Szívesen szánnának pénzt és energiát arra, hogy a társadalom elesettjeit segítsék, hiszen ezáltal nemcsak erkölcsösebbé, de stabilabbá és biztonságosabbá is válna a világ. Szívesen mondanának le nélkülözhető fogyasztási cikkekről, ha lenne idejük hétvégenként a környező erdőkben sétálni, és biztosak lehetnének benne, hogy ezeknek az erdőknek a gazdag élővilága és csendje a következő nemzedékek számára is megmarad. Szép tavaszi napokon úgy tűnik, máris sokan tudják, hogy városainkban érdemes az autózás helyett a sétát, a kerékpározást és közösségi közlekedést választani, hiszen így több hely marad a fáknak, a köztéri találkozóhelyeknek, jobb levegőt szívhatunk, egészségesebbek lehetünk.

Mégis, mintha a fogyasztói világ átka ülne rajtunk. Néha úgy tűnik, hogy a teremtésbe csúszott valami hiba, belénk van plántálva a gazdag élet utáni vágy, nincs mit tenni. Épp hogy kiemelkedtünk az éhezés évezredeiből, ki hibáztathat minket, ha habzsolni akarunk?

Mások szerint van kiút, ha könnyűnek nem mondható is. *Pilinszky János* is erről az útról beszél. Nem akarok senkit félrevezetni c., az *Új Emberben* megjelent cikkében (1969. november 23.) Pilinszky nem az esztelen fogyasztásra, hanem a fiatalok kábítószer-használatára reagált. Ám a fogyasztói világ csábítása és kábítása sok tekintetben hasonlít a szerhasználathoz. Azt hiszem, hogy Pilinszky nem tiltakozna, ha tudná, hogy szavait ebben az összefüggésben másolom e fejezet végére: „...ami fölfelé vezet, az az út – lemondással indul. S ez nem kevés. Az ember az egyetlen, aki le tud mondani arról, amire módja lenne. Így jelenti be igényét minden elérhető közül az abszolútra és elérhetetlenre. Nem az elképzelhető és elérhető és beszerezhető „paradicsomokra”, hanem az elképzelhetetlenre és beszerezhetetlenre, a valódira, amit Isten tartogat számunkra.”

Gadó György Pál

A fentiekben a szerző Fogyasztói szokásaink és életvitelünk következményei címen megjelent tanulmányának 5. fejezetét közöltük. A hivatkozott irodalom jegyzékét is tartalmazó eredeti tanulmány forrása: Kodácsy-Simon Eszter (szerk.): Értelmes szívvel. Etikai témák az evangélikus oktatásban. Luther Kiadó, Budapest, 2016.